

Mapa erupcji Wezuwiusza: niezwykle polonik w zbiorach Narodowego Muzeum Historii Naturalnej w Paryżu

Iwona Arabas¹, Piotr Daszkiewicz¹

I. Arabas

P. Daszkiewicz

Vesuvius eruption map: the Polish unusual historical document in the collections of the National Museum of Natural History in Paris. *Prz. Geol.*, 70: 231–234.

Abstract. The authors present and analyse the Vesuvius eruption map ordered by Princess Anna Jabłonowska, found in the Krafft collection, in the National Museum of Natural History in Paris. The map was made after 1779, the date of the last eruption marked on it. It was commissioned by Anna Jabłonowska, a Polish aristocrat, an influential representative of the Enlightenment, the creator of one of the largest and most valuable natural science collections of 18th-century Europe. The author of the map is Filippo Morghen, a famous artist, engraver, collector and art dealer. It compares nine 18th-century eruptions from 1723, 1737, 1751, 1754, 1760, 1767, 1770, 1771, 1776 and August 8, 1779. It is one of the first cartographic documents showing changes in the morphology of Vesuvius as a result of successive eruptions. The authors

analyse the map in the context of the development of volcanology, geology, technology, as well as artistic production related to the 18th-century Enlightenment fashion of scientific tourism in southern Italy.

Keywords: Anna Jabłonowska, natural sciences in the 18th century, history of volcanology and geology, cartography, eruption of Vesuvius

W XVIII w. Wezuwiusz interesował nie tylko uczonych. Erupcje postrzegano jako spektakl i doświadczenie estetyczne, a popularne opisy wulkanu ukazywały się w prasie całej Europy (Mercier-Faivre, 2013). Kolejne erupcje przyciągały widzów, co spowodowało rozwój produkcji pamiątkarskiej i rynku artystycznego w Neapolu. Najlepiej znane jest tzw. malarstwo wulkaniczne, czyli słynne gwasze, a kolekcja Krafftów jest jednym z największych zbiorów tych dzieł sztuki na świecie (Belanger, 2013). Rozwijały się także muzyka (Carocchia, 2013), literatura i poezja (Anonim, 1878), inspirowane tematyką wulkaniczną. Właśnie w kontekście rozwoju wulkanologii, ale i techniki oraz produkcji artystycznej należy interpretować opracowanie mapy erupcji Wezuwiusza (ryc. 1 – patrz str. 150), odnalezioną w zbiorach Biblioteki Głównej Narodowego Muzeum Historii Naturalnej (MNHN) w Paryżu, którą wykonano na zamówienie księżnej Anny z Sapiechów Jabłonowskiej (1728–1800). Jest to zapewne jedna z pierwszych (o ile nie pierwsza) mapa tego rodzaju i zatem nie jest to *souvenir*; jakich wiele produkowali neapolitańscy artyści, ale ważny dla historii nauki dokument. Na mapie nie ma daty jej wykonania. Możemy więc jedynie stwierdzić, że została sporządzona po 1779 r. (ostatniej opisanej na niej erupcji). W muzealnej kolekcji znajdują się dwa identyczne egzemplarze tej mapy (sygnatura IC KR 72 i IC KR 72 bis).

W dolnej części mapy znajduje się skala z podpisem: *Skala 6 mil włoskich*, a nad skalą napis: Plan wulkanu w Neapolu zwanego Wezuwiuszem; z coraz bardziej niezwykłymi erupcjami, które nastąpiły kilka razy; A) erupcja, która nastąpiła w 1723 roku; B) erupcja, która nastąpiła w 37 roku; C) erupcja, która nastąpiła w 51 roku; D) erupcja, która nastąpiła w 54 roku; E) erupcja, która nastąpiła w 60 roku; F) erupcja, która nastąpiła w 67 roku; G) erupcja, która nastąpiła w 70 roku, w miejscu zwanym atrium konia; H) erupcja, która nastąpiła w 71 roku; I) erupcja,

która nastąpiła w 76 roku; L) upiorna erupcja z 8 sierpnia 79 r. W prawym dolnym rogu mapy znajduje się popis autora: *Filip. Morgh. fc.*

KARTOGRAFICZNE ZAINTERESOWANIA KSIĘŻNEJ ANNY JABŁONOWSKIEJ (1728–1800)

Fundatorka mapy erupcji Wezuwiusza księżna Anna z Sapiechów Jabłonowska, była polską arystokratką, wybitną i wpływową przedstawicielką polskiego Oświecenia, twórczynią jednej z największych i najbardziej wartościowych kolekcji przyrodniczych XVIII-wiecznej Europy, założycielką ogrodu botanicznego i parku (Hryniewiecki, 1933), a także reformatorką zaangażowaną w działalność gospodarczą, społeczną i polityczną. Zamiłowania do nauk przyrodniczych i kolekcjonerstwa nabyła zapewne już we wczesnej młodości, podczas letnich pobyków w Lachowcach w pobliżu Tychomla, w pałacu należącym do ojczyma Józefa Aleksandra Jabłonowskiego (1711–1777). Był on inicjatorem rozwoju polskiej kartografii po prawie stu latach letargu i właścicielem kolekcji map (Betlej, 2010) oraz założycielem w 1769 r. słynnej akademii im. Jabłonowskich na Uniwersytecie w Lipsku (Książęce Towarzystwo Naukowe *Societas Jablonoviana*), której celem było: *uniwersalne wspieranie i propagowanie nauk*. Z całą pewnością to on przyczynił się do rozbudzenia zainteresowań Anny kartografią. Józef Aleksander był także autorem projektu nowoczesnej mapy Rzeczypospolitej, określanej mianem pierwszego atlasu ziem polskich. Mapa ta, z podziałem kraju na województwa, palatynaty i powiaty, została opracowana w 1772 r. na podstawie badań, obserwacji i pomiarów wykonanych na miejscu, jako mapa 24-arkuszowa, opatrzona dedykacją dla fundatora od autora Jana Antoniego Rizzi-Zannoniego (1736–1814), który

¹ Instytut Historii Nauki PAN im. Ludwika i Aleksandra Birkenmajerów, ul. Nowy Świat 72, 00-330 Warszawa, iarabas@wp.pl; piotr.daszkiewicz@mnhn.fr

zamieścił ją w podziękowaniu za patronowanie pracom nad mapą (Alexandrowicz i in., 2017).

Anna Sapieżanka pod wpływem ojczyma uczyła się języków obcych, co okazało się później niezbędne podczas podróży i czytania dzieł przyrodniczych oraz pomagało w kolekcjonerskiej pasji. Już jako księżna Jabłonowska odbyła dwie kilkuletnie podróże po krajach Zachodniej Europy, gdzie bywała na dworach koronowanych głów i według relacji jej współczesnych przewyższała intelektem swoje środowisko (podkreślano, że również męża). Poczyła wówczas zakupy cennych okazów przyrodniczych i etnograficznych do swojego gabinetu historii naturalnej w Siemiatyczach na Podlasiu. W bibliotekach w swoich posiadłościach w Kocku i Siemiatyczach zgromadziła bogaty zbiór dzieł dotyczących geografii i podróży (Catalogue des Livres, 1803). W katalogu aukcyjnym książek ze zbiorów Jabłonowskiej, ogłoszonym w 1803 r., w dziale V, pt. *Geografia i podróże*, jest około 200 pozycji atlasów, map, przewodników, słowników, podręczników i encyklopedii geograficznych oraz relacji z podróży. Znajdują się w nim również cztery pozycje wydane w Neapolu w latach 1697, 1738, 1751 i 1767.

W czasach Jabłonowskiej bywało, że szczegółowe mapy miast zamieszczano w dziełkach literackich – jak np. plan Krakowa dołączony do pracy Filipa Lichockiego z 1787 r. – wydanej na cześć króla Stanisława Augusta Poniatowskiego w związku z jego pobylem w Krakowie. Nie wiemy, jak doszło do ufundowania przez nią mapy Wezuwiusza ani czy ona sama dotarła na jego szczyt. Nie zachował się, niestety, jej diariusz podróży *Journal des voyages fait par la princesse Jabłonowska palatine douairière de Braclaw dans les années 1769, 1770 et 1771*, który spisała po francusku (Berger-Majerowa, 1962–1964). Możemy tylko przypuszczać, jak w szczegółach wyglądała trasa jej podróży (w latach 1750–1755 i 1769–1771), domniemując, że poruszała się utartymi trasami polskich arystokratów. Jej cioteczna siostra Teofila Konstancja z Radziwiłłów Morawska (Morawska, 2002) w latach 1773–1774 podróżowała przez Gdańsk do Berlina, a następnie do Frankfurtu nad Menem, Strasburga, kilku miast Szwajcarii, a potem do Paryża, Lyonu, Turynu, Mediolanu, Bolonii, Wenecji, Padwy, Florencji, Rzymu, Neapolu, Wenecji, Wiednia, Pragi i Dreżna (Morawska, 2002). Zachował się jej diariusz podróży i dzięki temu znamy relację z pobytu w Neapolu i fascynację Wezuwiuszem:

To osobliwość, że [w] wielu miejscach odgarnąwszy trochę popiołu, mokrą tylko znaleźć można siarkę, ale ta w drugich i gorąca zupełnie. J.P. Łopuski i ksiądz Dembowski ciekawość mieli wyższą niż ostrożność [i] udali się [w] stronę nawet szpar takich, które stojącym [zagrozały] podczas wyrzucania w górę kamieni. Wezuwiuszem jakież także mieli wzruszenia. Dym nawet tak był siarczysty, że do nagłej ich ucieczki przymusił. Przewodnicy nie byli śmieli iść za niemi. Góra ta najśluszniej między cuda natury dzisiejsze policzona. Siłaż to ludzi mądrych bez skutku nie pracuje nad jej wiekami trwałym ogniem, co ona znajduje do trawienia, kiedy pożar zgasnąć nie może. Ustaje czasem na czasy nierównie krótsze i dłuższe, w ten czas ciekawi mogą tam wchodzić, ale prócz biskich ciemności nic więcej nie obaczyć. Są nawet rysunki wewnętrznych jej brzegów. Sławny wieku naszego Pliniusz bezskuteczną ciekawość wartym przedłużenia zapłacił życiem, wntczas nieszczęściem, kiedy w szrodek spuszczone więcy chciał widzieć nad

ludzi, raptowny płomień z dymem zmieszany przydusił go i umorzył. Góra ta jak daleko w ziemi ma komunikację, łatwo wnosić, kiedy są miejsca, które widzieliśmy, te swywołującym Wezuwiuszem tak swój ukazują niepokój. Niektóre z tych są nawet na 15 mil włoskich odległe. Góra ta ogniem swoim wielu miejscom najokropniejszą stała się. Lawa jej niejednokowo wypływa, coraz insze sobie miejsca znajdując. Czasem szeroko bardzo wylewa się rzeką ognistą z miejscami, które najłatwiej mocy jej ustępują w miastach, gdzie liczne do rozlewu znajduje drogi, najwięcej szkody czyni. Lawa ostygniona siła krajowi użyteczna, szlifują ją w różne części według zdatności na posadzki, stoliki i insze potrzeby obracając. Z wybranej mozaikę robią, gdyż różne z niej kolory zbierać można. Napala czasem lub [z] sobą wyrzuca i minerały różne, te przepalone nie tracą ozdoby. Mam siła takowych do gabinetu kupionych rzeczy... (Morawska, 2002).

Ponieważ mapa ufundowana przez księżną Jabłonowską została wykonana po roku 1779, możemy domniemywać, że była zamówiona z jej polecenia przez pośrednika. Znaną są fakty o takim procederze, gdy Anna prosiła, m.in. ojca Teofila Konstancji z Radziwiłłów Morawskiej, Michała Kazimierza Rybeńki (1702–1762), pasjonata eksperymentów naukowych i kolekcjonera, o okazy do swojej kolekcji. Możemy więc przyjąć, że mapa erupcji Wezuwiusza została zamówiona i opłacona z Polski z przeznaczeniem do gabinetu historii naturalnej w Siemiatyczach. Niestety, nie odnotowano obecności mapy Wezuwiusza ani w spisie eksponatów tego gabinetu, ani w katalogu aukcyjnym książek z biblioteki Jabłonowskiej (Arabas i in., 2021).

HISTORYCZNY KONTEKST OPRACOWANIA MAPY WEZUWIUSZA – BADANIA NAUKOWE WULKANU W XVIII W.

Autorem mapy jest Filippo Morghen (1730–1807?), znany artysta, grawer, kolekcjoner i handlarz dziełami sztuki. W kolekcji Krafftów w Bibliotece Głównej MNHN w Paryżu znajdują się jeszcze dwa dokumenty Morghena związane z erupcjami Wezuwiusza. Jego autorstwa jest także ilustracja *Erupcja Wezuwiusza, która nastąpiła w nocy 8 sierpnia 1779 r. (Eruzione del Vesuvio, Seguita la notte degl' 8 Agosto, nel 1779 – sygnatura IC KR 7)*. W muzealnych zbiorach jest też przechowywana mapa z 1766 r., zawierająca plan dwóch grot – *Plan krateru. Część Morza Śródziemnego (Pianta del Cratere. Parte del Mare Mediterraneo – sygnatura IC KR 71)*, sporządzona na zlecenie londyńskiego *Royal Society for the encouragement of Arts, Manufactures & Commerce*. Morgen był w drugiej połowie XVIII w. uznanym ilustratorem, także erupcji Wezuwiusza, a z prośbą o rytowanie map i ilustracji zwracały się do niego także prestiżowe instytucje naukowe. Nie ma więc nic dziwnego w tym, że to właśnie tego artystę wybrali do sporządzenia owej mapy księżna Anna Jabłonowska lub jej pośrednik.

W XVII w. Wezuwiusz przestał być wyłącznie domeną wierzeń (siedzibą diabła, miejscem cudów św. Januarego, powstrzymującego erozję winnic rosnących na jego stokach dzięki łzom Chrystusa czy formą kary za grzechy) oraz cytowań Pliniusza Młodszeo i jego opisu erupcji z 79 r. (Cotticelli, 2013). Począwszy od połowy 1631 r., dzięki inicjatywom i pracom Jezuیتów, wulkan ten stał się przedmiotem stałej obserwacji i badań naukowych (Paliotti, 1981).

KOLEKCJA KATII (1942–1991) i MAURICA (1946–1991) KRAFFTÓW

Katia i Maurice Krafftowie byli jednymi z najwybitniejszych wulkanologów XX w. (Demaison, 2011). Byli także naukowcami bardzo medialnymi, popularnymi we Francji i wielu innych krajach, zwłaszcza tych, które jak Włochy, Islandia czy Japonia, żyją w stałym zagrożeniu erupcji wulkanicznych. Gdziekolwiek na kuli ziemskiej uaktywniał się wulkan, udawali się ze sprzętem naukowym i fotograficznym. Byli uczonymi w starym stylu, podobnymi do XIX-wiecznych – nie pozwalali na zastępowanie ich przez roboty i odważnie zbliżali się do kraterów czynnych wulkanów. Zapłacili za to najwyższą cenę – oboje zginęli 3 czerwca 1991 r., robiąc pomiary i prowadząc badania w trakcie wybuchu wulkanu Unzen w Japonii. Pozostawili po sobie znaczący dorobek naukowy, fotograficzny i filmowy (Anonim, 2001; Conrad, 2001). Dzięki popularności Krafftowie byli zamożni, a zarobione pieniądze przeznaczali na finansowanie kolejnych wyjazdów, a także gromadzenie kolekcji książek, rękopisów, map i obrazów, m.in. bogatej kolekcji XVIII- i XIX-wiecznych gwaszów włoskiej szkoły ilustrowania wulkanów (ryc. 2–4).

We Francji funkcjonują rozwiązania prawne, stworzone jeszcze w latach 60. XX w., dzięki polityce André Malraux, gwarantujące liczne ulgi podatkowe od spadków osobom ofiarowującym kolekcje ważne dla dziedzictwa

Ryc. 2. Erupcja Wezuwiusza w nocy – ilustracja przypisywana Gioacchino La Pira, gwasz neapolitański z kolekcji Krafftów (papier 43 × 30 cm), Muzeum Historii Naturalnej w Paryżu
Fig. 2. The Vesuvius eruption at night – illustration attributed to Gioacchino La Pira, Neapolitan guash from the Krafft collection (paper 43 × 30 cm), Natural History Museum, Paris

Ryc. 3. Widok krateru lub wnętrza Wezuwiusza – William Hamilton, gwasz z kolekcji Krafftów (papier 316 × 452 mm), Muzeum Historii Naturalnej w Paryżu

Fig. 3. View of the crater or interior of Mount Vesuvius, William Hamilton, guash from the Krafft collection (316 × 452 mm paper), Natural History Museum, Paris

Ryc. 4. Erupcja Wezuwiusza w 1794 r., Saveiro Della Gatta, gwasz z kolekcji Krafftów (gruby papier 690 × 540 mm na kartonie 780 × 640 mm), Muzeum Historii Naturalnej w Paryżu

Fig. 4. The Vesuvius eruption in 1794, Saveiro Della Gatta, guash from the Krafft collection (thick paper 690 × 540 mm on cardboard 780 × 640 mm), Natural History Museum, Paris

kulturalnego. W maju 1993 r. Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego i Nauki poinformowało dyrekcję Narodowego Muzeum Historii Naturalnej w Paryżu (MNHN) o możliwości przekazania przez spadkobierców (rodziców), w formie darowizny, kolekcji zgromadzonej przez Krafftów. Władze muzeum natychmiast zaakceptowały tę darowiznę, choć przeważnie przyjmowanie eksponatów jest związane z długą procedurą administracyjną (Fabriès, 1995). Do MNHN trafiła bogata biblioteka wulkanologiczna, złożona z prac historycznych, specjalistycznych monografii, prac doktorskich, bibliografii geologicznych, prac publikowanych przez towarzystwa naukowe, prac popularyzacyjnych,

włączenie z bogatym zbiorem literatury dziecięcej, prac wydanych w XVII, XVIII i XIX w., kupionych w antykwariatach lub na aukcjach, a także kilkadziesiąt obrazów i dzieł sztuki (Ducreux, 1995). Minerale trafiły natomiast do muzeum i poświęconego wulkanologii parku *Vulcania* w Owerinii, a filmy do regionalnego konserwatora w mieście Nantes, z którym Krafftowie byli blisko związani. Do MNHN trafiła szczególnie cenna kolekcja obrazów (Van de Ponsele, Serre, 2015). Inwentarz darowizny Krafftów jest opracowany i dostępny on-line w katalogu rękopisów francuskich bibliotek akademickich *Calames*. Oba egzemplarze mapy księżnej Anny Jabłonowskiej trafiły do muzealnej biblioteki wraz z kolekcją Krafftów. Niewątpliwie zostały nabyte na aukcji lub w antykwariacie. Na podstawie zachowanej w MNHN dokumentacji nie można, niestety, wskazać, kiedy i gdzie dokonano zakupu.

PODSUMOWANIE

Jedną ze zdobyczy początków wulkanologii było odkrycie, że morfologia Wezuwiusza zmieniała się wraz z kolejnymi erupcjami, które także różniły się od siebie (Riccardi, 2013). Prowadzono zatem badania i zaczęły powstawać dokumenty porównujące erupcje z różnych lat. Właśnie takim dokumentem jest mapa księżnej Anny Jabłonowskiej. Porównano na niej dziewięć XVIII-wiecznych erupcji z lat 1723, 1737, 1751, 1754, 1760, 1767, 1770, 1771, 1776 i 8 sierpnia 1779 r. Mapa jest wykonana techniką miedziorytu. Nie wiemy, jaki był los płyty, miedzianej matrycy: czy pozostała w pracowni Morghena, czy też przekazano ją księżnej? Nie wiemy również, jaki był jej nakład, ale zapewne nieduży, gdyż autorom nie udało się odnaleźć w bibliotecznych katalogach innych egzemplarzy niż te z Biblioteki Głównej MNHN. Jedynie w XIX-wiecznej bibliografii prac o Wezuwiuszu (Furchheim, 1897) jest cytowany egzemplarz tej mapy, znajdujący się w kolekcji Henri Jamesa Johnstona-Lavisa (1856–1914), lekarza, archeologa i wulkanologa (jego zbiory są obecnie przechowywane w Kolegium Uniwersyteckim w Londynie (*University College London*)). Być może jest to wskazówka, że miedziana matryca znalazła się w zbiorach księżnej, albowiem w interesie artysty był jak największy nakład i jego sprzedaż.

Badania naukowe Wezuwiusza i jego erupcji bardzo rozwinęły się w drugiej połowie XVII i w XVIII w. Nie ograniczały się one jedynie do obserwacji, pomiarów i analizy fizykochemicznej, ale wpisywały w szerszy kontekst teorii geologicznych. Zdaniem Athanasiusa Kirchera (1602–1680) – ostatniego człowieka, który wiedział wszystko – Ziemia była wychłodzonym słońcem, a erupcje wulkanów powtórzeniem erupcji słonecznych (Grell, 2013). W dyskusji plutonistów i neptunistów, jakże ważnej dla początków nowoczesnej geologii, przeciwstawiano różne rozważania i koncepcje na temat erupcji oraz powstawania wulkanów (Gohau, 1987). Badania wulkanologiczne, prowadzone w XVIII w., przyczyniły się do rozwoju mineralogii, umożliwiły tworzenie teorii o pochodzeniu wulkanów i skał, doprowadziły do powstania teorii o wybuchach na księżycu. Debacie związanej z opisami wybuchów wulkanicznych towarzyszyła refleksja metodologiczna – choć jeszcze William Hamilton (1731–1803) poddawał w wątpliwość teorie opierające się jedynie na obserwacjach (Grell, 2013). Nic więc dziwnego, że

ówczesne badania Wezuwiusza są traktowane jako jeden z najistotniejszych elementów narodzin nowoczesnego przyrodoznawstwa we Włoszech (Cocco, 2013), a mapy księżnej Anny są ważnym dokumentem dla historii nauki i badań.

Autorzy dziękują Bibliotece Głównej MNHN za udostępnienie ilustracji i praw do ich reprodukcji.

LITERATURA

- ALEXANDROWICZ S., ŁUCZYŃSKI J., SKRYCKI R. 2017 – Historia kartografii ziem polskich do końca XVIII w., Wyd. DiG, Warszawa.
- ANONIM 1878 – *Inspirations du Vésuve Poésies Volcaniques*. Detken and Rocholl, Neapol.
- ANONIM 2001 – *Les volcans des Krafft: 10 ans après leur disparition les plus belles photos de Katia et Maurice Krafft*. Wyd. Éditions des Dernières Nouvelles d'Alsace, Strasbourg.
- BELANGER B. 2013 – *De Saviero Dela Gatta à Gioacchino La Pira: gouaches napolitaines de la dation Katia et Maurice Krafft*. [W:] Beck Saiello E., Bertrand D., La Vésuve en éruption. Savoir, représentations, pratiques. Wyd. Presses universitaires Blaise-Pascal, Clermont-Ferrand.
- BERGER-MAJEROWA J. 1962–1964 – *Jabłonowska z Sapiehów Anna Paulina*. PSB, t. 10, Wrocław–Warszawa–Kraków: 210–212.
- BETLEJ A. 2010 – *Sibi, Deo, Posteritati. Jabłonowscy a sztuka w XVIII wieku*, Societas Vistulana, Kraków.
- CAROCIA A. 2013 – *Mentre d'ampia voragine tonante: représentations musicales du Vésuve*. [W:] Beck Saiello E., Bertrand D., La Vésuve en éruption. Savoir, représentations, pratiques. Wyd. Presses universitaires Blaise-Pascal, Clermont-Ferrand.
- CATALOGUE des livres composant autrefois la bibliothèque de madame la princesse Jabłonowska, Varsovie, 1803.
- COCCO S. 2013 – *Watching Vesuvius a history of science and culture in early modern Italy*. The University of Chicago Press, Chicago & London.
- CONRAD M. 2001 – *Histoire d'une passion: Katia et Maurice Krafft*. Wyd. Jérôme Do Bentzinger, Colmar.
- COTTICELLI F. 2013 – *Les scènes du Vésuve à Naples entre le XVII et le XVIIIe siècle. Premières enquêtes*. [W:] Beck Saiello E., Bertrand D., La Vésuve en éruption. Savoir, représentations, pratiques. Wyd. Presses universitaires Blaise-Pascal, Clermont-Ferrand.
- DEMAISON P. 2011 – *Les diables des volcans: Maurice et Katia Krafft*. Wyd. Glénat, Grenoble.
- DUCREUX M. 1995 – *La dation Krafft*. [W:] *Visions de volcans*. Muséum national d'histoire naturelle, Paryż.
- FABRIÉS J. 1995 – *Maurice et Katia Krafft et le Muséum in Visions de volcans*. Muséum national d'histoire naturelle, Paryż.
- FURCHHEIM F. 1897 – *Bibliografia del Vesuvio compilata e corredata di note critiche, estratte dai più autorevoli scrittori vesuviani, Con un copioso indice metodico*. Ditta F. Furchheim di E. Prass, Neapol.
- GOHAU G. 1987 – *Histoire de la géologie*. Éditions La Découverte, Paris.
- GRELL C. 2013 – *Regarder, observer et interroger le Vésuve: le volcan comme l'objet d'étude au XVIIIe siècle*. [W:] Beck Saiello E., Bertrand D., La Vésuve en éruption. Savoir, représentations, pratiques. Wyd. Presses universitaires Blaise-Pascal, Clermont-Ferrand.
- HRYNIEWIECKI B. 1933 – *Udział kobiety polskiej w rozwoju botaniki*. Czas. Przyp., 7: 4–5.
- MERCIER-FAIVRE A.-M. 2013 – *Éruptions dans la presse: l'image du Vésuve dans la presse du Vésuve européenne francophone du XVIIIe siècle*. [W:] Beck Saiello E., Bertrand D., La Vésuve en éruption. Savoir, représentations, pratiques. Wyd. Presses universitaires Blaise-Pascal, Clermont-Ferrand.
- MORAWSKA T.K. 2002 – *Morawska Teofila Konstancja z Radziwiłłów. Diariusz podróży europejskiej w latach 1773–1774*, oprac. B. Rok, Uniw. Wrocławski.
- PALIOTTI V. 1981 – *Le Vésuve: Une histoire brûlante*. Azienda autonoma di soggiorno cura e turismo, Neapol.
- RICCARDI G. 2013 – *Caractères morphologiques du mont Vésuve*. [W:] Beck Saiello E., Bertrand D., La Vésuve en éruption. Savoir, représentations, pratiques. Wyd. Presses universitaires Blaise-Pascal, Clermont-Ferrand.
- VAN DE PONSEELE, SERRE F. 2015 – *Quelques tableaux et ouvrages remarquables de la Dation Krafft*. [W:] *Visions de volcans*. Muséum national d'histoire naturelle, Paryż.

Praca wpłynęła do redakcji 17.11.2021 r.
Akceptowano do druku 22.11.2021 r.

**Mapa erupcji Wezuwiusza: niezwykle polonik w zbiorach
Narodowego Muzeum Historii Naturalnej w Paryżu (patrz str. 231)**
**Vesuvius eruption map: the Polish unusual historical document in the collections
of the National Museum of Natural History in Paris (see p. 231)**

Ryc. 1. Mapa erupcji Wezuwiusza wykonana przez Filipa Morgha na zlecenie księżnej Anny Jabłonowskiej, znajdująca się w kolekcji Krafftów w zbiorach Narodowego Muzeum Historii Naturalnej w Paryżu

Fig. 1. Vesuvius eruption map made by Philip Morgh, commissioned by Princess Anna Jabłonowska, in the Krafft collection at the National Museum of Natural History in Paris